

АНАЛИЗА ФИНАНСИЈСКОГ ПОЛОЖАЈА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРЕДУЗЕЋА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Д. Јакшић¹, Бојана Вуковић, Кристина Мијић

Резиме: Финансијски положај предузећа одређен је стањем финансијске равнотеже, задуженошћу, солвентношћу, одржавањем реалне вредности сопственог капитала и репродукционом способношћу предузећа. У циљу успешне анализе која подразумева разликовање доброг, прихватљивог и лошег финансијског положаја, у раду су посматрани најзначајнији параметри финансијског положаја пољопривредних предузећа у Републици Србији. Истраживање је базирано на узорку од 50 финансијских извештаја пољопривредних предузећа. На основу остварених показатеља финансијског положаја предузећа у две узастопне године (2008, 2009.) дошло се до резултата који су указали да чак 70% предузећа има лош финансијски положај у обе посматране године. Лош финансијски положај већине пољопривредних предузећа указује на проблем пољопривредне гране као целине, који захтева системске мере за његово превазилажење путем јачања финансијске, а тиме и економске позиције пољопривредне делатности.

Кључне речи: финансијски положај предузећа, анализа, пољопривреда

Уводна разматрања

Специфичности пословања пољопривредних предузећа огледају се у сезонском карактеру делатности, спором обрту капитала и високим трошковима производње. Коефицијент обрта капитала у пољопривредној делатности је низак, а средства се везују на дужи временски период. Карактер пољопривредне производње, тражња за пољопривредним производима и услови на тржишту утичу на одржавање залиха репродукционог материјала и готових производа на реалном нивоу. Финансирање текуће производње пољопривредних предузећа сопственим средствима отежава сам процес

¹ Др Дејан Јакшић¹, ванред. проф., MSc Бојана Вуковић, асистент, MSc Кристина Мијић, асистент, Економски факултет, Суботица, e-mail: jaksicd@ef.uns.ac.rs.

производње, јер се роба по завршетку процеса неће одмах реализовати, што продужава време везивања финансијских средстава. У пољопривреди се роба ставља на залихе, а са њих се дистрибуира током целе године. У складу са тим, залихе треба финансирати, а оне трају до наредне године, док се не заврши нови циклус производње.

Пољопривреда у Републици Србији је на незавидном нивоу, будући да постоји неадекватна аграрна политика, немогућност финансирања репродукције и нижа производња у односу на објективно могућу што често резултира губицима у пословању. До деведесетих година XX века пољопривредна производња се финансирала из примарне емисије државе. Међутим, расположива сопствена средства у пољопривредној делатности нису била довољна за финансирање процеса производње, што је узроковало коришћење кредитних средстава. Проблеми у финансирању јављали су се услед неповољних услова кредитирања пољопривредне производње. Знатан део одобрених кредита одлазио је на враћање старих камата и зајмова, што је резултирало недостатком новца за финансирање репродукције. Рестриктивна понуда новца, уз високу тражњу довела је до раста каматних стопа и високих трошкова производње. Услед константних промена у окружењу, јављале су се велике осцилације у производњи које су резултирале у нестабилним ценама пољопривредних производа. Укидањем примарне емисије као извора финансирања у пољопривреди и неналагањем адекватне замене, отворена је могућност за разне спекулативне радње, јачање монопола и значајно смањење производње.

У раду је анализиран финансијски положај пољопривредних предузећа у Републици Србији. Истраживање је базирано на узорку од 50 финансијских извештаја акционарских друштава и посматране су главне детерминанте финансијског положаја, односно краткорочна финансијска равнотежа, дугорочна финансијска равнотежа, дугорочна финансијска равнотежа на основу обртног фонда, задуженост и солвентност. Основни циљ рада је да се на основу извршене анализе оцени кретање главних детерминанти финансијског положаја пољопривредних предузећа за 2008. и 2009. годину и да се укаже на могуће правце деловања за њихово побољшање.

1. Предмет анализе финансијског положаја пољопривредних предузећа

Посматрани временски период (2008. и 2009. година) у пословању пољопривредних предузећа карактеришу неповољни услови за обављање пословне активности, условљени стањем на домаћем и светском тржишту. Неповољни привредни амбијент у коме се пољопривредна предузећа суочавају са низом озбиљних проблема само се наставља, будући да је

период 2005-2007. године обележила стално присутна домаћа финансијска криза, која је резултирала лошим финансијским показатељима пословања пољопривредних предузећа.² Уско домаће тржиште продаје, доминација монополиста, техничко-технолошко заостајање и слаб пробој на нова тржишта само су неки од фактора које је проузроковала економска и финансијска криза, а који су оставили последице и на сектор пољопривредне делатности. Повољне околности за пољопривредну производњу у посматраном периоду огледале су се у добрим временским условима и дужој сезони. Према Извештају о инфлацији Народне банке Србије „добра пољопривредна година је утицала на раст прехранбене производње, прерађивачку индустрију и раст пољопривреде, како приватног тако и државног сектора.“³ У 2008. години је дошло до повећања броја предузећа у пољопривреди. Међутим, иако је број предузећа повећан, број запослених радника у пољопривредној делатности се смањило. Нека истраживања су показала да је „повећање броја предузећа уз истовремено смањење броја запослених настало услед оснивања већег броја малих и средњих предузећа, која не могу да замене смањење броја запослених радника у великим предузећима.“⁴

Анализом финансијског положаја пољопривредних предузећа у Републици Србији разматрана је могућност пољопривредних предузећа да измирују обавезе, да увећавају сопствени капитал и могућност да финансирају репродукцију. Приликом оцене финансијског положаја предузећа посматране су његове главне детерминанте, односно:

- краткорочна финансијска равнотежа,
- дугорочна финансијска равнотежа,
- задуженост,
- солвентност.

1.1. Анализа краткорочне финансијске равнотеже

Анализа краткорочне финансијске равнотеже даје одговор на питање да ли постоји једнакост између, с једне стране, ликвидних и краткорочно везаних средстава и с друге стране краткорочних обавеза. Анализом краткорочне финансијске равнотеже пољопривредних предузећа утврђено је

² Видети опширније: Вукелић Гордана, Вукоје Вељко (2010), *Финансијско пропадање пољопривредних предузећа Војводине*, Рачуноводство, 5-6/2010, стр. 94-102

³ www.nbs.rs, Извештај о инфлацији (датум доступности 15/10/2010)

⁴ Вукелић Гордана, Вукоје Вељко (2010), *Финансијско пропадање пољопривредних предузећа Војводине*, Рачуноводство, 5-6/2010, стр. 96

да је у 2008. години краткорочна финансијска равнотежа померена ка краткорочно везаним средствима у 26% испитаних извештаја, што указује на ликвидност пољопривредних предузећа. У преосталих, 74% испитаних извештаја, краткорочна финансијска равнотежа је померена ка краткорочним изворима средстава, чиме није остварена краткорочна финансијска равнотежа, односно ликвидност предузећа. Предузећа не могу да обезбеде ликвидност уколико не успеју да краткорочно везана средства мобилишу пре него што доспевају на наплату краткорочне обавезе. У 2009. години краткорочна финансијска равнотежа пољопривредних предузећа се побољшала за 2% у односу на 2008. годину, будући да је у 2009. години краткорочна финансијска равнотежа, односно ликвидност пољопривредних предузећа утврђена у 28% испитаних финансијских извештаја.

1.2. Анализа дугорочне финансијске равнотеже

Анализа дугорочне финансијске равнотеже може се спровести на основу дугорочно везаних средстава и на основу обртног фонда.

За постојање дугорочне финансијске равнотеже са аспекта дугорочно везаних средстава потребно је да дугорочно везана средства по обиму и року везаности одговарају дугорочним изворима финансирања по обиму и року доспећа. Анализом дугорочне финансијске равнотеже пољопривредних предузећа у Републици Србији са аспекта дугорочно везаних средстава, запажа се да је 32% испитаних предузећа у обе посматране године остварило услове за одржање ликвидности. Код ових предузећа дугорочна финансијска равнотежа је била померена ка дугорочним изворима средстава, чиме се обезбедило постојање ликвидности, јер су се краткорочна средства мобилисала пре него што су доспеле дугорочне обавезе на наплату из којих су та средства финансирана. Поменути констатацију потврђује чињеница да у 2008. и 2009. години исти број предузећа не успева да оствари дугорочну финансијску равнотежу, а тиме ни услове за одржавање ликвидности. Одржавање ликвидности код 68% предузећа је угрожено, јер краткорочне обавезе доспевају за плаћање пре него што се изврши мобилизација дугорочно везаних средстава.

Пољопривредна предузећа која немају позитивне показатеље дугорочне финансијске равнотеже, не успевају да остваре вишак средстава расположивих за финансирање репродукције. Наведену констатацију потврђује чињеница да су пољопривредна предузећа у посматраном периоду остварила негативну стопу нето средстава за репродукцију, чиме је њихова репродукциона способност угрожена. Пољопривредна предузећа која су остварила прихватљиве стопе средстава за репродукцију, услед поремећене

финансијске равнотеже и ниске рентабилности нису успела да самостално финансирају репродукцију. Поред тога, степен истрошености опреме ових предузећа био је висок, односно преко 50%, што указује да је већина опреме доспела за замену. Да би предузећа могла да финансирају репродукцију, пре свега, морају да створе услове за излазак из зоне губитка.

Нето обртни фонд представља део сопственог капитала, дугорочних резервисања и дугорочних обавеза који је коришћен за финансирање обртних средстава. Анализом дугорочне финансијске равнотеже на основу нето обртног фонда пољопривредних предузећа, запажа се да 32% предузећа у обе посматране године успева да залихе финансира из обртног фонда, чиме остварује услове за одржање ликвидности. Негативан нето обртни фонд указује на нарушену дугорочну финансијску равнотежу. У посматраном периоду негативан обртни фонд показује тенденцију повећања за 2%. У 2008. години, 46% основних средстава и дугорочних финансијских пласмана се финансира из краткорочних обавеза, док се у 2009. години 48% основних средстава и дугорочних финансијских пласмана финансира из краткорочних обавеза. Повећање негативног обртног фонда указује на повећање броја пољопривредних предузећа која улазе у зону губитка и која не успевају да залихе покрију из обртног фонда. У 2008. години се 54% сталних залиха у потпуности финансира из краткорочних извора, за разлику од 2009. године где се 52% сталних залиха у потпуности финансира из краткорочних извора. Пољопривредну делатност у последњих пар година карактерише постојање негативног обртног фонда. Ова чињеница упућује на закључак да постоје тешки услови за одржавање ликвидности, будући да је способност покрића залиха обртним фондом једна од најважнијих детерминанти финансијске стабилности пољопривредних предузећа. У 16% испитаних пољопривредних предузећа у 2009. години, односно 22% испитаних предузећа у 2008. години, обртни фонд је мањи од сталних залиха чиме се не остварују услови за одржавање ликвидности. Истраживањем је указано да 4% пољопривредних предузећа не располаже залихама у 2009. години. Код ових предузећа су запажена изузетно мала средства наспрам обавеза. Непостојање залиха код посматраних предузећа утиче на немогућност израчунавања показатеља дугорочне финансијске равнотеже на основу обртног фонда.

1.3. Оцењивање задужености

Задуженост предузећа се утврђује анализирањем структуре пасиве биланса стања са становишта структуре власништва. Структура пасиве биланса стања утиче на „сигурност, рентабилност и аутономију предузећа

као дужника”.⁵ У процесу анализе задужености потребно је утврдити прихватљиви ниво задужености и за повериоца и за дужника. По традиционалном финансијском правилу тај однос треба да буде 1:1. Тиме се предузеће финансира 50% из сопствених извора и 50% из туђих извора, а однос средстава и дугова треба да је 2:1.

Полазећи од традиционалног финансијског правила, у 2009. години 36% пољопривредних предузећа има мање од 50% дугова у структури пасиве, односно пуну независност приликом доношења пословних одлука. Преосталих, 54% пољопривредних предузећа већински се финансира на основу туђег капитала, док је 10% предузећа 100% задужено, будући да не располаже сопственим капиталом у структури пасиве. Са аспекта сигурности поверилаца и независности предузећа закључује се да се стабилност предузећа у 2009. години погоршала у односу на 2008. годину, када је 42% пољопривредних предузећа имало мање од 50% дугова у структури пасиве, чиме је структура пасиве већег броја предузећа била померена ка сопственом капиталу. Високим учешћем сопственог капитала у структури пасиве, ова предузећа су могла да обезбеде сигурност остваривања позитивног бруто финансијског резултата. Преосталих 46% пољопривредних предузећа је имало већинско учешће дугова у структури извора средстава, чиме се углавном финансирало из туђег капитала, а код 12% пољопривредних предузећа се у структури пасиве налазио туђи капитал у стопроцентном износу.

Порасту степена задужености у 2009. години значајно су допринели све неповољнији услови задуживања, односно кредитног финансирања. Посматрајући пољопривредним предузећима није препоручено даље задуживање будући да им је задуженост у обе посматране године била већа од 50%.

1.4. Анализа солвентности

Солвентност предузећа подразумева способност плаћања свих обавеза, али не о року њиховог доспећа, већ кад тад, макар и из стечајне масе. Коефицијент солвентности пољопривредних предузећа из 2008. године у 2009. годину показује тенденцију раста. У 2008. години 46% пољопривредних предузећа је било солвентно, док је у 2009. години 54% пољопривредних предузећа било у могућности да измири своје обавезе из пословне имовине.

⁵ Родић Јован, Вукелић Гордана, Андрић Мирко (2007), *Теорија, политика и анализа биланса*, Беокиња, Београд, стр. 293

Преосталих 54%, односно 46% пољопривредних предузећа није располагало имовином довољном за покриће сопствених обавеза.

2. Оцена финансијског положаја пољопривредних предузећа

Приликом оцене финансијског положаја пољопривредних предузећа, разматрано је колико је предузећа успело да оствари добар финансијски положај у 2009. години. Резултати истраживања су показали да је само 26% предузећа у посматраној 2009. години имало добар финансијски положај. Прихватљив финансијски положај је у 2009. години имало 4% предузећа, док је у 2008. години постојало 6% предузећа за која се може рећи да имају прихватљив финансијски положај. У обе посматране године 70% предузећа имало је лош финансијски положај. Као главни узрок истиче се немогућност предузећа да ускладе рокове везивања средстава и рокове расположивости обавеза, као и да обезбеде услове за одржавање ликвидности. Иако не успевају да остваре ликвидност и услове за одржање ликвидности, већина предузећа остварује задовољавајући ниво финансијског леверџа, односно задужености и солвентности.

Наведени резултати указују на смањење броја предузећа у 2009. години која не успевају да задовоље ниједан показатељ доброг финансијског положаја предузећа, дакле, ни краткорочну, ни дугорочну финансијску равнотежу, ни солвентност, ни прихватљив леверџ. Иако се смањује број пољопривредних предузећа која не успевају да остваре ниједан захтевани показатељ, тешко да можемо говорити о побољшању финансијског пословања пољопривредних предузећа. Лош финансијски положај чак 70% пољопривредних предузећа указује на алармантно стање у пољопривредној грани као целини. Побољшање финансијске, а тиме и економске позиције пољопривредне делатности није могуће без учешћа државе као одлучујућег фактора у финансирању пољопривреде.

Посматрајући однос финансијског положаја и успешност пословања пољопривредних предузећа, додатна истраживања су показала да 46% предузећа остварује негативан резултат у посматраној 2009. години који је у већини случајева резултат негативног резултата из редовних активности предузећа, што упућује на неуспешно пословање предузећа и угрожену рентабилност пољопривредних предузећа. Негативан резултат из пословања предузећа указује и на лош положај пољопривредне делатности у примарној расподели. Тенденција остваривања негативног финансијског резултата се незнатно повећала у односу на 2008. годину када је 44% предузећа остварило негативан финансијски резултат. Гледано из другог угла, може се закључити да је у 2009. години смањен број предузећа која послују са добитком за 2% у

односу на 2008. годину. Добитак поменутих предузећа у већини случајева је настао захваљујући позитивном резултату из осталих и ванредних прихода који су привремени и повремени и на које се не може дугорочно рачунати.

У 2008. години, од 24% пољопривредних предузећа која су имала добар финансијски положај, 10% предузећа није остварило позитиван финансијски резултат, односно пословало је са губитком. Од 26% предузећа који су остварили добар финансијски положај у 2009. години, 12% испитаних предузећа је пословало са губитком, што упућује на закључак да пољопривредна предузећа која имају добар финансијски положај не морају истовремено да имају добар финансијски резултат. Поред тога, истраживање је показало да пољопривредно предузеће које има најбољи финансијски положај према наведеним показатељима, нема истовремено најбољи финансијски резултат у посматраном узорку.

Закључна разматрања

Анализа финансијског положаја предузећа треба да одреди тренутни положај предузећа, како би се на основу резултата анализе дефинисале мере за евентуално побољшање финансијског положаја. Лош финансијски положај појединачног пољопривредног предузећа ствара проблеме на нивоу предузећа и указује на озбиљне проблеме у интерној економији предузећа. Лош финансијски положај већег броја пољопривредних предузећа, указује на проблем пољопривреде као целине који захтева системске мере за његово превазилажење на нивоу гране.

Резултати спроведеног истраживања показују незавидно финансијско стање пољопривредних предузећа, будући да је чак 70% предузећа имало лош финансијски положај у обе посматране године. Поремећена финансијска равнотежа, односно неусклађени рокови везивања средстава и рокови расположивости обавеза довели су до финансијске нестабилности посматраних предузећа. Главни узрок нарушене финансијске равнотеже пољопривредних предузећа представљају нагомилане краткорочне обавезе из пословања. Неусклађени рокови представљају проблем који је већ дуже време карактеристичан за пољопривредну производњу и тешко је остварити побољшања у кратком року.

Да би се финансијски положај 70% пољопривредних предузећа довео на прихватљив ниво, најпре треба анализирати структуру средстава и извора средстава и могућности њиховог реструктурирања. Усаглашавањем средстава и извора средстава обезбедиће се услови за одржање ликвидности и побољшати квалитет финансијског управљања у пољопривредним предузећима. Прибављањем дугорочног и јефтинијег капитала путем

докапитализације, обезбедиће се додатни капитал потребан за довођење финансијског положаја на нормалу. Успостављањем терминске трговине пружиће се могућност контроле ризика и приноса у пољопривредној производњи, коју карактерише дуг временски период од улагања у производњу до реализације и наплате производа. Увођењем терминског пословања и развојем тржишта финансијских деривата обезбедиће се додатни извори финансирања са повољнијим условима у односу на услове финансирања које пружају банке. Повећањем субвенција у пољопривреди, повећањем обима аграрне производње, стимулативним мерама које би побољшале инвестирање, повољнијом пореском политиком, повољнијим кредитима датим или субвенционисаним од стране државе и финансијским подстицајима развоја од стране државе, повећаће се ефикасност пословања пољопривредних предузећа. На тај начин ће се обезбедити раст пољопривредне производње, а тиме и целокупне економске активности.

Литература

1. Вукелић Гордана, Вукоје Вељко (2010), *Финансијско пропадање пољопривредних предузећа Војводине*, Рачуноводство, 5-6/2010
2. Вукоје Вељко (2007), *Анализа основних показатеља успеха пољопривреде и прехрамбене индустрије Војводине*, Савремена пољопривреда, 3-4/2007
3. Вуњак Ненад (2008), *Финансијски менаџмент - пословне финансије*, Економски факултет Суботица, Суботица
4. Жагер Катарина, Мамић Сачер Ивана, Север Сања, Жагер Лајош (2009), *Анализа финансијских извештаја*, Графички завод Хрватске, Загреб
5. Ранковић Јован (2006), *Анализа рентабилитетног и финансијског положаја привреде Србије*, Економика предузећа, 7-8/2007
6. Родић Јован, Вукелић Гордана, Андрић Мирко (2007), *Теорија, политика и анализа биланса*, Беокига, Београд
7. Словић Драгослав (2003), *Динамичка анализа биланса*, Финех, Београд
8. www.apr.gov.rs, (датум доступности: 10/10/2010)
9. www.nbs.rs, (датум доступности 15/10/2010)

Примљено: 06.12.2010.

Одобрено: 25.03.2011.

UDC: 631.11:336(497.11)

ANALYSIS OF THE FINANCIAL POSITION OF AGRICULTURAL COMPANIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Dejan Jaksic, Ph.D, Bojana Vukovic, M.Sc. Kristina Mijic, M.Sc.
Faculty of Economics, Subotica, Serbia

Summary

The financial position of a company is determined by its financial balance, indebtedness, solvency, maintenance of real value of equity and reproductive ability. In order to recognize a financial position of agricultural companies as good, acceptable or bad, in this paper we observed the most important parameters of the financial position of agricultural companies in the Republic of Serbia. The research was based on a sample of 50 financial statements of agricultural companies. Comparison of indicators of the financial position of the companies in two consecutive years (2008, 2009) led to a conclusion that 70% of the agricultural companies had a bad financial position in both observed years. Bad financial position of the companies is a consequence of the lack of financial balance, and inability to maintain an acceptable level of liquidity. Bad financial position of most agricultural companies indicates the problem of agricultural branch as a whole, which requires systemic measures by strengthening financial position and therefore economic position of agricultural activity in Republic of Serbia.

Key words: financial position of company, analysis, agriculture

Author's Address:

Dr Dejan Jakšić
Segedinski put 9-11
Ekonomski fakultet
24000 Subotica
Tel. 024628014
e-mail: jaksicd@ef.uns.ac.rs